

Др Радомир Ивановић

Обиман

истраживачки подухват

(Владета Вуковић: „ОГЛЕДИ И ЧЛАНЦИ“, „Багдала“, Крушевац, 1970.)

После низа студија и огледа саопштених у књизи „На међу времена“ („Јединство“, Приштина, 1962. г.) и монографије „Књижевно дело Милутина Бојића“ (Заједница научних установа Косова, Приштина, 1969. г.) Вуковић се непосустало враћа све ту књижевних збивања најновијом књигом која представља избор осмогодишњег истраживачког рада. На првом месту треба споменути широк временски оквир коме Вуковић посвећује свој интерес, као и бројна питања књижевног живота у периоду од прелазне епохе, рационализма и сентиментализма, до савременог тренутка.

„Огледи и чланци“ су веома хетерогена књига. Међутим, она се може свести на два дела те се поставља питање зашто аутор сам није то учинио. У првом и значајнијем делу сабрано је неколико студија и огледа, махом о романтизму у српској књижевности „Неки видови романтизма и Бранко“, „Ње гошев свемир у светлу филозофско-литерарне мисли“, „Крпава стена“) читав тај спектар

збивања допуњен је веома интересантним разматрањима о књижевном делу Петра Кочића („Петар Кочић“) и често тре тираној тематици — родољубивој лирици („Родољубива српска лирска XX века и косовски ми“). У другом делу аутор је сабрао неколико критичарских осврта, приказа и чланака тако да је евидентно да наслов књиге („Огледи и чланци“) не покрива све оно што је књигом обухваћено, јер су неки од Вуковићевих прилога жанровски сасвим јасни (на пример прикази. Такви су прикази о Милошу Петровићу, Добрију Димитријевићу, Љубишу Ђидићу и четворици песника окупљених око „Багдале“ а преведених на француски језик).

Вуковићева трећа књига рађена је различитим поводима те је сасвим разумљиво што је неуједначена у својим дометима. Та неуједначеност не избија само у зависности од тога како се тематиком аутор књиге бави, него и од намене који је поједини од његових прилога имао, часописа у коме је објављен, читалаца којима је презетован. Стога сматрамо да је било потребно, у поговору или иза текстној напомени, да аутор,

као што је то уобичајено, информише читаоца о свему што смо навели како би се успоставио ближи контакт са читаоцем и као би се одгнетнули неки од остављених знакова питања. У првом реду то се односи на уводни оглед „На прелазу епохе“ (5-50) који је веома нецеловит, мозаично рађен, састављен од низа ауторових судова који међусобно нису увек повезани, премда се односе на један период. У том погледу не би се аутору могло за мерити да нема смисла да аналитичке подухвате, да су му судови нетачни и тако даље, али је евидентно да понекад аутор са лакоћом прелази из једне тематике у другу, да не исцрпљује одређен проблем и да поткушава надокнадити поновним враћањем.

У том смислу бисмо приметили да Вуковић уводним огледом није имао веће претензије од информисања. То јасно показује и податак да се често служи већ добро познатим истинама, нечим што чимало не проширује круг читаоцевих средстава и периоду који је предходило стилској формацији романтизма (тзв. предромантизму). Такође је евидентно да постоји неколико екскурза у овом огледу. Један од најзначајнијих је онај о књижи усменог на родног стваралаштва до Вукове епохе коју је приредио др Мирослав Пантић. „На прелазу епохе“ је једини Вуковићев досад неојављени прилог, који књига садржи, те је отуда било потребно сериозније приступити овом уводном огледу.

Само на одређеним местима се издваја прави књижевни аналитичар када у њему проговори искрена страст аналитичара који се одушевљава новопронађеним истинама. Такав је пасаж на стр. 20. у коме Вуковић надахнуто говори о ослобађању наше књижевности с четка прошлог века. На основу оних хладно саопштених књижевно-историјских података и ових актуелних и ангажованог односа који показује пуну меру стваралачког талента ауторовог, може се закључити да

Вуковићев најзначајнији домет треба тражити ван овог огледа.

Тај домет заправо треба тражити у наредној студији, која је вишестрано интересантна, која је надахнуто остварен текст и којем је сигурно требало за почети ову по много чему интересантну књигу. То је уједно и најбољи прилог књиге (објављен је претходно у „Стремљенима“, бр. 2 за 1969. г.). Иако ни овде није постигнута целовитост, јер се рад састоји од два оделита дела која спаја стилска формација романтизма, у њему је постигнут нужна пропорција теоријског уопштавања и практичне примене тих уопштавања. На тај начин Вуковић показује књижевнотеоријски дар и дар књижевног критичара који из историјске перспективе пројектује савремени живљај књижевног опуса Бранка Радичевића, личности вишестрано погодне за илустрацију романтичарског метода који је негован у српској књижевности а који се у многоме разликовао од сличног метода у европској књижевности.

Говорећи уопштено о романтизму у европској књижевности Вуковић приказује ерудитију. Њему је добро позната проблематика о којој расправља и са становишта зналаца књижевних дела и са становишта развоја научне мисли о тој епоси књижевности. И по цитираним делима, и по начину који презентира основне примесе романтизма, Вуковић проналази прави пут да синтетично саопшти доминантне карактеристике и да сумира један број романтичарских ознака, поглавито оних који су евидентни у поезији. На првом месту то је култ природе, сањалаштва, фантастике, светског бола, прометејизма, горке ироније, жеље за путовањем у егзотичне пределе што је још једна ознака фантастике, коришћење сна, саживљавање са магленим визијама света, са бесконачним пространствима природе, пучином и тако даље.

Вуковић с правом закључује: „Не тражећи архитектуру симбола, не конструишући метафо

ру, романтичари су емоционални епитет најчешће стварали природно, спонтано, не у класичној збијености стиха, већ у романтичној грозници, свежој поетској сензибилности“. При томе аутор ове књиге не заборава да се стилска формација романтизма јавља као реакција на претходну стилску формацију (класицизам) да настаје на негацији оних петрифицираних норми поетике класицизма која се у романтизму извргла на иронији. Ослобађајући поетски израз шаблонских стега класицизма, романтичарски песници су у апелу за потпуну слободу стварања, за нов доживљај, за амбивалентан став према животу. Посебно је интересно настојање романтичара да у поезију уведу музику, да до крајњих граница могућности поетског израза раде на музичности стиха. По романтичарима је „музика душа свега“. Она је један од начина уздизања из свакодневних баналне прозаике у свет виших и чистијих свера.

Као што је Миодраг Поповић, у недавно објављеној књизи „Романтизам“ („Нолит“, Београд, 1968. г.), утврдио, код нас се не јављају све карактеристике романтизма. На првом месту недостаје „светски бол“, потом она доминирајућа меланхолија која боји најзначајнија дела романтизма, потом горка иронија јунака који се осећа отуђеним у гробом и равнодушном свету, итд. Јасно је да у време ослободилачких ратова (какве представљају први и други српски устанак) и времену афирмисања народа и ослобођења духа.

Негујући афирмативни принцип, Вуковић ће о Радичевићевој лирици писати присно, просећано и блиско. Осећа се скраћивање временске дистанце између времена када је песма на стајала и порука које на носи у тренутку савременог доживљавања. И колико нам је у првом делу аутор књиге понекад ускраћивао изворе који се баве истом тематиком, толико нам у овом делу богато и илустративно наводио највредније стране домаће и стране критике.

Вуковићев метод интерпретације садржан је у бирању оних пазажа који служе као поткрепа суду који саопштава. Међутим, треба рећи да се готово сви Вуковићеви судови из ове студије могу прихватити јер Вуковић не спада у ону врсту аналитичара књижевног дела који најпре стварају књижевне класификације, теоријска критичка разматрања, а потом те класификације попуњавају илустративним материјалом. Аутор „Ог леда и чланка“ спреман да је донесе и опречне судове када они не ометају објективно поимање слике.

То се односи на наредни Вуковићев прилог „Његошев свемир у светлу филозофско-литерарне мисли“ (објављен претходно у „Зборнику Филозофског факултета“ у Приштини, књ. IV, 1967. г.). Вуковић уме да помири наизглед непомирљиве супротности које се највидније испољавају у овом делу у коме говори о песимистичком и оптимистичком доживљавању света код Његоша. Зато ће Вуковић поћи од веровања у прејзистенцију душе, веровања које није скорашњег датума ни у религији ни у уметности. Уочавајући добро утицаје (Ламартина, Дантеа, Милтона), Вуковић ће поћи ка одгонетању генезе митоволошких примеса пиеса „Луче микрокосма“. Ако би смо макар и у најопшტიјем погледу суочили Његошев свемир и неке бриљантне рефлексије о човеку и његовој судби ни са светлом раније филозофске мисли, и поред утицаја, осетили бисмо и учили да Његош има самосвојне или на свој начин интерпретиране погледе на космос и живот уопште — закључује Вуковић.

Вуковић се, дакле, враћа оним питањима романтизма којима је посвећено довољно литературе, али која остављају доста неодгонетнутих знакова питања, што и чини драж наредних проучавања. Вуковић посвећује свој интерес чвориштима и раскршћима литерарних збивања показујући да усваја знатан број судова других проучавалаца, али уједно и самосталан

приступ проблематици о којој расправља. У том погледу импресивно је саопштен чланак „Крвава стена“ (107-124) о књижном делу Ђуре Јакшића. Вуковић инсистира на прометејизму Јакишићевом, пружајући обиле фактографских детаља и социолошко-економских информација о пишчевом времену. То не значи да Вуковић тумачи Јакишићев живот и дело само са ста нових социологије књижевности. Приказујући песникову трагичну визију живота, аутор ове књиге одгонета неке од универзалних закономерности књижевног стварања и закономерности живота уопште. На ретким местима есејистички писа не прозе, које има литераризираних пасажа, Вуковић постиже најзначајнији домет. То је управо о коме се највише истиче његов однос према књижевном делу о коме расправља.

Вуковић уочава рецепт песничке личности. Песник је распет између идеалне визије света који у стварности не постоји и свакидашње мучнине живљења. У таквим условима дубока људска бол је подстицај за настајања знатног броја Јакшићевих интимних песама. „На просечном поетском унутарњом дејственошћу јарких поетских слика којима је кидао везе уочијеног реkvизитаријума и сентиментално - разбољеног контекста, Јакшић је у многоме обогатио романтичарски песнички говор и непосредним доживљајем музике и природе постигао оригиналну архитектуру свог особеног стиха“ — тврди Вуковић проналазећи песме које су „жиже бола“ и основних опседантних тема песникових.

Без сумње Вуковић испољава свој интерес у две области: у књижевности романтизма и савременој, текућој књижевној критици коју прати већ више од двадесет година. То, међутим, не значи да јој не показује интереса и за друге области (подсетили бисмо читаоце на његов позоришно - историјски и позоришно - критичарски рад који је мање познат). У те ретке излете пишчеве спада интерес првенствено за развојни лук

поезије (све до поезије социјалистичке епохе), као и за дела оних стваралаца југословенске књижевности који су лирични у својој прози. Петар Кочић својим делом управо погодан за аналитичарски метод који Вуковић негује. Посебно ће место доћи анализи Кочићеве поетски обојене прозе, иако се Вуковић не устручава да у традиционалном маниру инфилтрира пасаже који „депоетизују“ његову анализу. Анализујући неке од приповедака Петра Кочића, аутор ове књиге ће посебно позвати интерес за женске ликове (Мргуда, Вида, Марушка и др.). Љубавна тематика, чулна игра младости коју у Кочићу добија свог песника, једно је од интересантних детаља високо развијене приповедачке прозе с почетка овога века.

Оковани ланцима друштвених збивања, многи од песника с почетка тог истог века западају у скепсу и меланхолију. Да не понављамо већ познате податке, нашу поезију била је захватила „песимистичка епидемија“ (Велимир Рајић, Даница Марковић, Стеван Луковић, Милутин Ускоковић, у цртицама, и бројни други аутори). Обновљање родољубиве лирике, у песничком опусу Алексе Шантића, Милана Ракића, Вељка Петровића, Мирка Корића и других, представља, по многим критичарима и историчарима литературе, враћање „вере у живог“. То је нови изданак квалитета, зов на борбу за национално и социјално ослобођење. Међутим, са становишта естетичког и књижевног валоризовања књижевног наслеђа много је важније да су у тим делима остварени књижевни валери који то доводе до симболике, која му, опет гарантује трајање у ризници наше књижевности! Не заводећи се сувише околностима којима се ствара родољубива лирика, али исправно укажујући на спрег околности из друштвене стварности која до ње доводи, Вуковић показује како се разнородна скала вредности ствара у области родољубиве лирике од изванредних поетских сликовница Милана Раки

ћа до песама Д. Филиповића на кога је имала знатан утицај на родна лирика. У том смислу Вуковић је нарочито изабрао један од често третираних сижеа родољубиве лирике — косовски мит, јер ће тај романтичарски реkvизит још дуго бити песничка инспирација, како то Вуковић показује на неким примерима мање познатих стваралаца, све до почетка другог светског рата. Не бавећи се само естетичким категоријама, аналитичар види у једном делу тога песништва не само нелитерарне него и националистичке састојке и та констатација је вредна пажње. Сужавајући круг песника који се баве стварањем песама о косовском миту, Вуковић ће на крају завршити наводећи примере песама из региона Косова и Метохије, али то остаје више као грађа него као закључак вредан пажње, закључак који би шире осветљавао ове промагао осветљавање ове проблематике.

Други део ове обимне књиге (260 страна) посвећен је малобројним ауторима и књигама којима се аутор бавио у периоду од 1962. године до данас. У том погледу доминантни су чланци „Књижевни мозаик Косова“ „Антологија Миодрага Павловића“ и одређен број написа који је посвећен кругу песника окупљених око књижевног клуба „Багдала“. Књижевни мозаик започет је анализом књиге Вука Филиповића „У свету књижевног дела“ („Јединство“, Приштина, 1966. г.). Расправљајући о Филиповићевом интересовању (за књижевно дело Кочића, Дукића, Станковића, Андрића), Вуковић је на трагу својих симпатија те су његови судови мери торни, и када су похвале и када ставља извесне примедбе, које су, истина ребе. То се првенствено односи на другу књигу из исте едиције (Драган Стојановић — „Књижевна трајанња“) у коме Вуковић проналази више дискутабилних места. Из Вуковићева мозаика издвојили бисмо још приказе романа „Стрма обала“ Вука Филиповића, збирке приповедака и црница Рада Николића: „Галебо-

ви у сутон“ и збирке приповедака „Бојишта“ Драгана Ристића које је Вуковић ставио под заједнички назив „Три прозна дела“. Осим тога Вуковић се укратко осврнуо на заједничку збирку песама несрећно преминулог Лазара Вучковића, потом Рада Златановића и Божидара Милидраговића — „Додир лета“. Вуковићеве опаске су двојак интересантне: као и аналитичара који и сам пише песме (до сада је објавио четири збирке песама) и као критичара чије судове сада, након осам година, можемо проверити у самостално објављеним збиркама поезије сва три песника. Мозаик је завршен приказом прве и једине до сада објављене збирке пе сама Рада Павловића „Бестелесни коњаник“.

Владета Вуковић расправља о двема антологијама песништва. Једна од њих је Павловићева „Антологија српског песништва“ (СКЗ, Београд, 1964. г.), а друга је „Антологија старе Српске књижевности“ недавно преминулог академика Ђорђа Сп. Радојчића („Нолит“, Београд, 1960. г.). У чланку о првој антологији Вуковић показује пуно полемичке страсти и то нам аутора ове књиге предствља у новом светлу. Вуковић исправља низ материјалних грешака које је Павловић начинио објективно признавајући успела места у антологији и композицији антологије. Полемичујући са оправданим револтом, Вуковић документује своја тврђења и показује слабије стране Антологије. Међутим, у другом чланку тон је смиренји, усмерен ка функцији информисања. Он је и просторно и по броју покретних питања мањи обимом.

На текућој траци Вуковићевог интересовања нађу се дела која својим значењем у моменту појављивања зраче још неизвесношћу. Ма колико аутор настојао да буде објективан у оценама тих дела, он је везан ни зом околности које су ванкњижевног порекла. У таквим околностима Вуковић не изриче оштру реч осуде, иако то нека од дела које је он приказивао ите како заслужују. У првом реду

то се односи на књигу Милоша Петровића „**Читајући после Скерлића**“ (Багдала, Крушевац, 1968.) која, са изузетком ретких пасажа, представља пример не много плодног, у великом делу еkleктичког приступа литерарној материји. Њен аутор је не моћан да уочи неке нове компоненте, нове слојеве и нова значења књижевног дела и да структуралном анализом покаже тај новоучени садржај дела. Уместо свега тога, Петровић нам пружа бледу слику већ одавно познатих и одавно чувених судова који се парафразирају и у сасвим кратком растојању врте у круг. Вуковић у том погледу прилази свесно преко слабости појединих књига, очекујући да аутор о коме пише неком новом књигом потврди оне незаслужене похвале које је Вуко

вић овако изрекао. Много објективнији Вуковић је у приказу стихова Бранка Л. Лазаревића, Добри Димитријевића и Љубише Ђидића.

И поред местимичних неуједначености, хетерогене садржине, одсуства једне композиције која би више пажње поклањала хомогености третиране проблематике, широко обухваћене књигом — Вуковић је успео да оствари занимљив мозаик импресија, да са мање или више снаге осветли неке од проблема о којима је расправљао, нарочито у првом и вреднијем делу књиге, и да на тај начин покаже и овом приликом разnorodност методолошког приступа, аналитичарског инструментаријума, једном речју пуну меру својих стваралачких способности.

По
вс
ба